

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра практичної психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Людмила ВАРАВА

«27» серпня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВКЗП 2.1.2. Диференційна психологія

Освітньо-професійна програма Практична психологія

(назва)

спеціальність 053 Психологія

(код та найменування спеціальності)

спеціалізація _____

(назва спеціалізації)

Факультет філології та масових комунікацій

(назва факультету)

2020 – 2021 рік

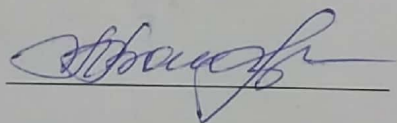
Робоча програма **Диференційна психологія** для студентів ОПШ
Практична психологія_Спеціальністю (напрямом підготовки) 053 Психологія

Розробник: кандидат психологічних наук, доцент **Стуліка О.Б.**

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології

Протокол від "27" серпня 2020 року № 1

В.о. завідувача кафедри практичної психології

(Людмила ВАРАВА)

© Стуліка О.Б., 2020 рік

© МДУ, 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –3	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Вибіркова дисципліна загальної підготовки	
Модулів – 2	Назва ОПП «Практична психологія» Спеціальність 053 «Психологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		2-й	2-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		3-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,5 самостійної роботи студента - 3	Освітній ступінь «Бакалавр»	14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	72 год.
		Індивідуальні завдання:	
		8 год.	8 год.
		Вид контролю:	
Залік			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 0,7

для заочної форми навчання – 0,2

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання є формування у здобувачів стійкої мотивації до навчально-пізнавальної та професійної діяльності, прагнення до самопізнання та самовдосконалення, розвиток вмінь з позицій диференційного аналізу підходити до вирішення професійних задач, здійснювати аналіз суспільних подій, фактів, явищ та вчинків людей, враховуючи їх індивідуальні, типологічні та групові особливості.

Завданнями навчальної дисципліни «Диференційна психологія» є:

- ознайомлення з основними категоріями диференційної психології, закономірностями й принципами диференційно-психологічного аналізу, психологічними механізмами поведінки й діяльності людей, особливостями окремих індивідуально-психологічних явищ і процесів;
- формування знань про сутність, зміст, структуру, джерела індивідуальних та групових відмінностей;
- надання відомостей про сучасний стан розвитку диференційної психофізіології як наукової бази психології індивідуальних відмінностей;
- допомога в осмисленні значущості диференційно-психологічного аналізу для майбутньої професійної діяльності;
- озброєння вміннями використовувати набуті знання у повсякденному спілкуванні та організації взаємин з іншими суб'єктами та об'єктами навчально-виховного процесу у ЗВО

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Дисципліна належить до блоку вибіркових дисциплін загальної підготовки здобувачів ОС «Бакалавр» ОП «Практична психологія». Дисципліна пов'язана та поглиблює знання, отримані здобувачами під час вивчення дисциплін «Загальна психологія», «Порівняльна психологія», «Історія психології».

Передумови для вивчення дисципліни. Диференційна психологія як навчальна дисципліна знайомить здобувачів спеціальності «Психологія. Практична психологія» з теоретичними основами цієї галузі психологічної науки. Курс диференційної психології сприяє глибшому розумінню психології індивідуальних, типологічних і групових відмінностей людей і є необхідною складовою підготовки психолога-професіонала. Проблеми, які розглядаються у курсі диференційної психології, дають змогу збагатити знання у галузі психології людини, допоможуть практичному психологу компетентно аналізувати вплив біологічних і соціальних чинників на формування і розвиток

особистості, що, в свою чергу, сприятиме науковій обґрунтованості програми надання людині відповідної психологічної допомоги.

Результати навчання. Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі вищої освіти мають набути наступні компетентності:

Загальні: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК-1); знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК-2); навички використання інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК-3); здатність вчитися і оволодіти сучасними знаннями (ЗК-4); здатність бути критичним і самокритичним (ЗК-5).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності: здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології (СК-1); здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ (СК-2); здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (СК-3); здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел (СК-4); здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (СК-5); здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку (СК-11).

Відповідно до ОП «Практична психологія» у студентів формуються такі **результати навчання:** аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання (ПР-1); розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань (ПР-2); здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань (ПР-3); обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел (ПР-4); обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги (ПР-5); формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, відстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культурних особливостей співрозмовника (ПР-10).

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати: місце та значення диференційної психології в системі наук про людину, її зв'язок з іншими науками; основні категорії диференційної психології; основні напрямки досліджень індивідуальності; загальні принципи диференційно-психологічного аналізу;

детермінанти індивідуальних відмінностей; психофізіологічні та психологічні методи дослідження індивідуально-типологічних та статево-вікових особливостей людини.

вміти: будувати професійне спілкування на психологічній основі; використовувати активні методи самонавчання; здійснювати диференційний аналіз психічних пізнавальних процесів та емоційно-вольової сфери особистості; визначати детермінанти індивідуальних, типологічних та групових відмінностей; визначати необхідний методичний інструментарій з метою дослідження типологічних та групових відмінностей; використовувати знання про стійкі властивості індивідуальності в навчальній роботі, в спілкуванні, в реальному житті.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні і методологічні аспекти індивідуальної мінливості психіки

Тема 1. Історія становлення та розвитку диференційної психології

Диференційна психологія як наука. Донауковий етап розвитку диференційної психології, Донаукові знання (характерологія, графологія, фізіогноміка). Передумови виділення диференційної психології в окрему науку. Основні етапи розвитку диференційної психології: психологія індивідуальних розходжень Ф. Гальтона, експериментальні моделі В.Вундта, анкетне вивчення індивідуальних розходжень, розвиток тестології (Дж. Гілфорд, Р.Б. Кеттелл, А. Біне, В. Штерн), перехід від схоластичних моделей до каузальних пояснень, розвиток статистичного апарата, пошуки об'єктної основи визначення індивідуальних розходжень. Подальший розвиток диференційної психології за кордоном (А. Анастасі, Г. Айзенк і ін.). Коротка історія наукової характерології: кримінологічна концепція й класифікація типів характерів Ч. Ломброзо, конституціональні моделі характерів Е. Кречмера, У. Шелдона й ін. Побудова індивідуального профілю особистості й інтелекту (Г.И. Россолімо, Р. Амтхауер і ін.). Психофізіологія й проблеми індивідуальних розходжень. Розвиток диференційної психології в Україні. Спадщина Г. Сковороди, Г.С. Костюка й ін. Міфи, теоретичні установлення й методологічні пастки диференційної психології, що виникли в рамках різних плінів, які утрудняють розвиток диференціальних знань. Новітні школи й технології дослідження індивідуальних розходжень. Проблеми й напрямки розвитку диференційної психології в XXI столітті.

Ключові поняття: життєва психологія, варіативність поведінки, час реакції, індивідуальна психологія, міфологія диференційної психології, наукові знання, природа людських розходжень, прикладне людинознавство, типологічна психологія, характерологія, еволюційна теорія особистості, примітивні поведінкові типології, соціокультурні закономірності, суб'єктивний життєвий досвід, унікальність людини, феноменологія людських розходжень, еволюційно-генетичні закони.

Тема 2. Основні поняття, специфіка диференційної психології

Диференційно-психологічна парадигма у вивченні людини. Три сторони психологічного знання: загальна, диференційна й соціальна психології. Цілі й задачі диференційної психології, її місце й роль у системі наук. Зовнішній і внутрішній статус диференційної психології. Основні положення, що складають фундамент науки про відмінності між людьми: універсальність варіативності поведінки; співвідношення загального та особливого, детермінація поведінки; стійкість прояву ознак. Загальні принципи диференційно-психологічного аналізу: принцип реалізації формального підходу, принцип інтегрального аналізу (співвідношення частини й цілого), принцип взаємозв'язку інтра- і інтеріндивідуальних закономірностей, принцип взаємодії ендо- і екзофакторів у детермінації розходжень, принцип вимірювання й статистичної оцінки досліджуваних явищ. Універсальні дихотомії людинознавства: «подібність - розходження», «формальне - змістовне», «успадковане - придбане», «детермінізм - індетермінізм», «загальне - часткове», «ідентифікація - індивідуалізація», «свідоме - несвідоме», «зовнішнє - внутрішнє». Поняття: людина, індивід, суб'єкт діяльності, особистість, інтегральна індивідуальність. Індивідуальні, типологічні, групові розходження. Розподіл індивідуальних розходжень. Поняття психологічної норми. Напрямки диференційно-психологічних досліджень.

Ключові поняття: диференційно-психологічна парадигма, зовнішній і внутрішній статус диференційної психології, семантична ієрархія базових понять, організм, індивід, суб'єкт діяльності, особистість, інтегральна індивідуальність, принципи диференційно-психологічного аналізу, універсальні дихотомії, психологічна норма.

Тема 3. Методи диференційної психології

Життєвий і науковий способи виявлення розходжень між людьми. Класифікація методів диференційної психології. Група загальнонаукових методів: спостереження, експеримент, моделювання. Переваги й недоліки методів. Психогенетичні методи: генеалогічний, метод прийомних дітей, близнюковий. Історичні методи (методи аналізу

документів): біографічний, щоденниковий, автобіографія. Власне психологічні методи: інтроспективні, психофізіологічні, соціально-психологічні, віково-психологічні, аналіз продуктів діяльності, тестування, психосемантичні. *L-, T-, Q-дані*. Прийоми й способи наукової класифікації.

Ключові поняття: принципи диференційно-психологічного аналізу, порівняльний аналіз, психогенетичний аналіз, психодіагностика, статистична оцінка розходжень, тестова валідність, тестологія, тип мінливого показника, факторний аналіз, формальна динаміка поведінки, формальний підхід, спостереження, *L-, T-, Q-дані*.

Тема 4. Ієрархічна модель індивідуальності людини

Індивідуальність як предмет диференційної психології. Спадковість та середовище в детермінації індивідуальних відмінностей. Спадкоємна основа індивідуальних відмінностей. Характер середовища, що оточує. Взаємодія спадковості та середовища. Поширені заблудження у відношенні спадковості та середовища. Біогенетичні, соціогенетичні, теорії двох чинників; навчання Л.С. Виготського. Сучасне розуміння спадковості й середовища. Прояв індивідуальних відмінностей на різних рівнях організації. Індивідні характеристики людини. Асиметрія півкуль головного мозку та її прояви. Право- та ліворукість і теорія провідної (домінантної) півкулі. Асиметрія зору, слуху та вестибулярного апарата. Домінантність півкулі та психічні функції. Формування асиметрії в онтогенезі. Людина як суб'єкт взаємодії зі світом. Особистісні особливості людини. Поняття та специфіка індивідуального буття людини. Структура індивідуальності. Б. М. Теплов та ін. про основні напрямки дослідження індивідуальних розходжень. Структура й рівні індивідуальності за Б. Г. Ананьєвим. Спеціальна теорія інтегральної індивідуальності (В.М. Русалов). Форми розвитку й індивідуальність. Основні традиції, проблеми й задачі дослідження індивідуальності. Умови формування індивідуально-психологічних особливостей. Координати індивідуальності людини. Диференціальна психофізіологія як наукова база психології індивідуальних розходжень.

Ключові поняття: організм, індивідні властивості, суб'єкт діяльності, ієрархічна структура суб'єкта, особистість, інтегральна індивідуальність, детермінація людських розходжень, інструментальна характеристика індивідуальності, Ієрархічна Теорія Індивідуальності, інтраіндивідуальні розходження, ендо- та екзо-фактори, асиметрія півкуль головного мозку, генетично детерміновані програми, диференціація, координація й інтеграція функцій, оптимальний рівень активації, симптомокомплекс властивостей, співвідношення властивість/носій, морфофункціональна асиметрія, диференціальна психофізіологія.

Змістовий модуль 2. Координати індивідуальності людини

Тема 5. Диференційно-психологічна характеристика психічних процесів та емоційно-вольової сфери особистості

Прояв базових індивідуальних особливостей у поведженні на самих ранніх стадіях розвитку індивіда: дослідження сенсорної сфери немовлят, сенсомоторні стратегії малих дітей. Психомоторні стилі. Індивідуальні параметри сприйняття: перцептивні контролю й стилі. Концепції типів сприйняття. Типи уваги й пам'яті. Розходження в галузі уявлень. Диференціальні характеристики уяви. Стильові характеристики мислення. Основні завдання диференціальної когнітології, як розділу, що вивчає розходження між людьми в пізнавальній сфері. Розходження між людьми, що виявляються у функціонуванні емоційної сфери, свідомості, мови, регуляції поведінки та діяльності.

Ключові поняття: автобіографічна пам'ять, артикулірованість – глобальність, марення, діапазон реакцій, диференціальна когнітологія, когнітивний стиль, локус контролю, образна сфера, паттерн поведінки, перцептивний контроль, найпростіші психічні процеси, психомоторні стилі, сенсомоторні стратегії, суб'єктивний сенсорний досвід, установка, фокус уваги, широта – вузькість, его-контроль, активація, воля, імпульсивність, негативні емоції, предметна емоційність, переваги, «прихильність», позитивні емоції, розвиток мови, рефлексивність, система базових орієнтувань, соціальна емоційність, стиль мови, фактор саморегуляції, емоційні реакції.

Тема 6. Психологічна систематика індивідуальних розбіжностей

Типологічний підхід до вивчення особистості й характеру. Класифікація як науковий метод. Психологічні типи, що виділені К.-Г. Юнгом. Провідні й підлеглі функції свідомості, екстраверсія й інтроверсія. Сучасні типології. Клініко-екзистенціальна типологія характерів П. Волкова. Поняття психологічного захисту. Психоаналітична діагностика Нэнси Мак-Вільямс. Переваги й обмеження психологічних типологій. Предметно-змістовні характеристики: психологія рис особистості: Риси як психологічна категорія. Способи виділення рис. Перші спроби виділити факторну структуру особистості. Теорія рис, що розроблена Г. Айзенком. Теорія рис особистості за Р.Б. Кеттеллом. Модель Великої П'ятірки й підтвердження її валідності. Переваги й недоліки підходу з позиції рис. Прогностична сила рис, рівняння специфікації Р. Кеттелла.

Ключові поняття: провідна тенденція, класифікація, конституціональні типології, особистісні типи, поведінкові тенденції, психологічний тип, сигнальна система дійсності, таксономія типів, що досліджуються, тип ВНД, функціональна типологія.

Тема 7. Темперамент - психобіологічна основа особистості

Детермінанти індивідуальності: властивості нервової системи, типи вищої нервової діяльності, властивості й типи темпераменту по І. П. Павлову. Темперамент як властивість індивідуальності. Гуморальні, конституціональні й психологічні теорії. Конституціональна гіпотеза. Конституціонально-спадкоємний підхід Э. Кречмера. Конституціонально-типологічна теорія темпераменту У. Шелдона. Типології Я. Стреляу, В.М. Русалова. Розвиток диференційної психофізіології (Б.М. Теплов, В.Д. Небылицин, В.С. Мерлін, В.М. Русалов, Г.Ю. Айзенк і ін.). Відкриття нових властивостей нервової системи, розробка дослідницьких методів і прийомів, конкретизація психологічних ознак, науковий аналіз прояву темпераменту в поведженні й діяльності. Проблема кількості типів темпераменту і її рішення в сучасній психофізіології. Проблема тренування темпераментальних властивостей. Позитивні й негативні виховні впливи, тренування й темперамент. Природні передумови індивідуального поведження як фактор становлення індивідуальності людини. Темпераментальні індекси й типи темпераменту: концепція В.М. Русалова. Статус темпераменту в структурі індивідуальних властивостей.

Ключові поняття: активність, динаміка психічних процесів, диференційна психіатрія, диференційна психофізіологія, конституціональний фактор, конституціональні типології, комунікативно-орієнтовані стратегії, об'єктно-орієнтовані стратегії, саморегуляція, властивості нервової системи, соматотип, стиль поведження, статура, темперамент, тип ВНД, тип реакцій, типологія темпераменту.

Тема 8. Індивідуальний та соціальний характер

Місце характеру в структурі індивідуальності. Співвідношення характеру й темпераменту. Психологія характеру в роботах О.Ф. Лазурського. Поняття екзо- та ендопсихіки. Типологія характеру Г. Хейманса - Р. Лесенна. Активність, емоційність і первинність - вторинність як підстави для виділення типів. Характер як відповідь особистості на фрустрацію. Поняття акцентуації характеру, їхній розвиток. Погляди К. Леонгарда, А.Є. Личко. Формування характеру. Сучасне наукове уявлення про поняття «характер» і його відмінностях від поняття «темперамент» (Б.Г. Ананьєв, А.Г. Ковальов, В.Н. Мясищев і ін.). Система базових орієнтації: на себе, на предмет діяльності, на інших

людей. Проблеми єдності індивідуально-своєрідної форми з її життєвим змістом (Б.Г. Ананьєв, О.Ф. Лазурський і ін.). Принципи класифікації особистостей за О.Ф. Лазурським. Типологічні моделі індивідуальних характерів К.Г. Юнга. Науковий аналіз характерології з позиції сучасного психологічного знання. Концепція особистісних рис (Г. Оллпорт, Г.Ю. Айзенк, Р.Б. Кеттелл), теорія особистісних чинників. Реалізація психоаналітичної моделі індивідуальних характерів А. Лоуена в практиці психотерапії. Сучасна експериментальна психологія особистості. Акцентуації характеру. Типологія «акцентуєваних особистостей» К. Леонгарда. Діагностика типів акцентуацій характерів з використанням експериментально-психологічних методів А.С. Личко. Опис основних типів акцентуацій характеру й психопатій підлітків (уразливі місця, основні види порушень поведінки й підліткові особистісні реакції: реакція емансипації, реакція групування з однолітками, хоббі-реакція, реакції, що обумовлені сексуальними потягами й ін.). Переважно емоційні й переважно активно-вольові «недоліки характеру» (В.П. Кашенко). Соціалізація й індивідуалізація в становленні людини як особистості й суб'єкта діяльності. Соціальна психологія як основа індивідуальної психології. Неплідотворні й плідні орієнтації, за допомогою яких індивід вступає у взаємини зі світом і іншими людьми: орієнтація, що оволодіває, симбіотична, відчуженості (пасивна, активна) та ін. Типологія соціальних характерів Е. Фромма. Маніпулятивні характери й маніпулятивні системи Е. Шострома. Концепція Б.С. Братуся. Людський характер і соціальний процес.

Ключові поняття: неусвідомлені процеси, вольова регуляція, генотип, життєвий досвід, спрямованість, наполегливість, мимовільна регуляція, образ-Я, самооцінка, система базових орієнтацій, стратегії переваг, структура характеру, тактильно-кінестетичний гештальт, фенотип, Я-концепція.

Тема 9. Теорія та диференційна психодіагностика здібностей

Здібності в структурі індивідуальності. Теорії здібностей у сучасній психології. Структура (завдатки й операції) і характеристики (якість, рівень) здібностей. Дослідження інтелектуальних здібностей. Відмінність термінів: «завдатки», «здібності», «інтелект», «розумовий розвиток», «коефіцієнт інтелекту» і ін. Історія й сучасний стан проблеми психодіагностики інтелекту: досвід, традиції, проблеми. Факторні моделі інтелекту (Ч. Спирмен, Дж. Гілфорд, Дж. Келли). Теорії множини інтелектів. Джерела варіативності інтелекту. Когнітивні моделі інтелекту. Новітні дослідження інтелекту. Психологія обдарованості дітей і підлітків. Євгеніка - проблема поліпшення людського роду, людської цивілізації в цілому. Диференціальна психодіагностика творчих здібностей: теорія й практика. Основні показники креативності (Дж. Гілфорд, П. Торренс). Психологія

спеціальних здібностей: теоретичні концепції, структура, методи дослідження (музичні, акторські, педагогічні, організаторські (управлінські), математичні, технічні, художні, прогностичні).

Ключові поняття: абстрактне мислення, варіативність IQ, вербальний інтелект, коефіцієнт інтелекту (IQ), спадковість, нейротицизм, сенсомоторний інтелект, здібності, шкала виміру інтелекту, факторно-аналітичні моделі, емоційний інтелект (EQ).

Тема 10. Відхилення від норми: природа та особливості

Інший - не ворожий, а просто несхожий за тебе». Співвідношення понять «норма», «патологія», «акцентуація». Визначення психологічної норми. Здоров'я й індивідуальні особливості. Відмінності в копинг-стратегіях та у використанні захисних механізмів. Індивідуальні особливості та патологія. Типи особистостей, схильних до певних хвороб. Особистісні особливості й здоров'я. Типи відносини людей до своєї хвороби. Класифікація й вимір порушень. Форми індивідуальної дезадаптації, психосоматичні розлади. Аномалії особистості й антисоціальне поведіння. Розумова неповноцінність. Критерії й оцінки важкості. Клінічні різновиди й етіологія. Фізичні та психологічні характеристики. Диференціальна психіатрія й психотерапія. Феномен креативності. Механізми креативності. Співвідношення понять «обдарованість», «талант», «геніальність». Теорії, що присвячені природі геніальності. Методи вивчення геніальності.

Ключові поняття: аномальний розвиток, антисоціальна поведінка, девіантний стиль, деструктивні тенденції, конструктивні тенденції, особистісні деформації, органічні поразки, порубіжні стани, психосоматичні розлади, психопатологія, функціональні розлади, копинг-стратегії, особистісне зростання, життєвий успіх, дивергентне/конвергентне мислення, обдарованість, талант, геніальність, оригінальність, творча особистість, самоактуалізація, відчуття благополуччя.

Тема 11. Стиль особистості як аспект дослідження ДП

Поняття життєвого стилю в психології. Стильові особливості індивідуальності. Індивідуальний стиль діяльності. Стилі батьківського виховання. Стилі педагогічного спілкування. Стилі лідерства. Стильові особливості саморегуляції діяльності залежно від типологічних якостей нервової системи (Є. П. Ільїн, Є. А. Климов, В. Левітов, В. Шеїн). Індивідуальний стиль життєдіяльності. Ієрархічна структура стильових характеристик. Я-концепція як основа життєвого стилю. Локус контролю й відповідь на фрустрації. Поняття психологічного подолання (coping strategies) і його варіації. Поняття когнітивного стилю в психології індивідуальності. Стиль життя й самоактуалізація.

Ключові поняття: адаптивність, єдина концепція стилю людини, життєдіяльність, інваріантність, індивідуальний стиль діяльності, когнітивний стиль, компенсаторність, метепараметри стилю, носій психічного, оптимальність, щільність кореляційних зв'язків, схильність, простота-складність, психомоторні стилі, результативність, система переваг, структурно-функціональний аналіз.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Групові відмінності

Тема 12. Вікові розрізнення

Поперечний і подовжній підходи. Структурно-генетичний підхід у психології як шлях визначення структурно-динамічних перебудов в індивідуальному розвитку людини. Внутрішньо сімейні процеси як чинник формування індивідуальних відмінностей. Вікова динаміка психічних функцій. Значення «сенситивних періодів» у розвитку індивідуальності. Вікові кризи в житті дітей й дорослих. Індивідуальні детермінанти процесу навчання й шкільна успішність. Проблема індивідуалізації навчання й проблема індивідуальних розходжень. Поняття «навченість» у сучасній психології. Критерії диференціації в навчанні: інтелект, темперамент, характерологічні особливості й ін. Вік та особистісні властивості.

Ключові поняття: біологічні часи, демаркаційний критерій, період немовляти, раннє дитинство, дошкільне та шкільне дитинство, підлітковість, юнацтво, зрілість, старість, груповий статус суб'єкта, ментальний час. статеві-вікові характеристики, психологічний вік, соціальні часоміри, егоцентризм.

Тема 13. Статева диференціація

Психологія статі. Стать у структурі індивідуальності. Біологічна й психологічна стать. Теорії розвитку статевої ідентичності (психоаналіз, біхевіоризм, теорії соціального наочення). Еволюційна теорія статі В.А. Геодакяна. Поняття статевого диморфізму, дипсихізму, дихрономорфізму. Взаємодія програм репродуктивного поведіння й виходжування потомства. Етологія статі. Нейроандрогенетична теорія Л. Еліса. Програми поведіння, що перебувають під андрогенетичним контролем. Статеві розходження в психологічних якостях.

Ключові поняття: андрогінія, біологічна еволюція, маскуліність, стать, гендер, статева диференціація, статева ідентифікація, статево рольова поведінка, пренатальний розвиток, соціальна бажаність, стереотипи, фемінінність, мовленнєві здібності.

Тема 14. Професійна компетентність та життєва успішність

Людина й професія. Взаємодія психології праці й диференціальної психології. Професіограма, психограма, професійно значуща ознака. Класифікація професій та

професіографія. Спрямованість особистості в структурі індивідуальності. Навчання Е. Шпрангера. Індивідуальний стиль діяльності і його можливості. Професійні типології. Професійні інтереси і їхня діагностика. Професійна самореалізація чоловіків і жінок.

Ключові поняття: професія, професіограма, психограма, професійна позиція, відношення до роботи, професійні переваги, симптомокомплекси несприятливих рис, орієнтація на успіх, рівень домагань, професійна компетентність.

Тема 15. Соціально-класові та культурні відмінності

Індивід як представник різних соціальних груп. Соціоекономічний статус індивідуальності. Критерії розходжень між соціальними групами. Екологія індивідуального розвитку. Сімейне середовище в дзеркалі класових розходжень. Вплив статусного рівня на інтелект. Якість життя: освіта, наявність і складність роботи, гроші й здоров'я. Прагнення до досягнень у контексті соціальної стратифікації. Сільсько-містові та інші регіональні відмінності. Специфіка соціальних класових відмінностей. Раси та етноси (культура, свідомість, прерогативи). Виховання в контексті культури. Етнічна самосвідомість і етнічні пріоритети. Національний характер. Мова як фактор, що впливає на поведінку людей. Значення невербальних засобів спілкування щодо встановлення взаєморозуміння між людьми.

Ключові поняття: високостатусні родини, кар'єра, якість життя, соціалізація, соціоекономічний статус, рівень досягнень, теорія стратифікації, фінансова незалежність родини, крос-культурні дослідження, національний характер, расові ознаки, соціокультурна детермінація, традиції, етнічні розходження, етнічна самосвідомість.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теоретичні і методологічні аспекти індивідуальної мінливості психіки												
Тема 1. Історія становлення та розвитку диференційної психології (ДП)	8	2	2			4	10		2			4
Тема 2. Основні поняття, специфіка ДП	6		2			2	8					3
Тема 3. Методи	12	2	2			4	10	2				5

диференційної психології														
Тема 4. Ієрархічна модель індивідуальності людини	12	2	2			4	8					4		
Разом за змістовим модулем 1		6	8			14		4	-			16		
Змістовий модуль 2. Координати індивідуальності людини														
Тема 1. Диференційно-психологічна характеристика психічних процесів та емоційно-вольової сфери особистості	18	2	2			14	9	2	1			8		
Тема 2. Психологічна систематика індивідуальних відмінностей	10	2	2			6	4	2				4		
Тема 3. Темперамент – психобіологічна основа особистості	14	2	2			6		2	1			4		
Тема 4. Індивідуальний та соціальний характер	18	2	4			6								4
Тема 5. Теорія та диференційна психодіагностика здібностей	22	2	4			10				2				7
Тема 6. Відхилення від норми: природа та особливості	8	2	2			8						6		
Тема 7. Стиль особистості як аспект досліджень	14	2	2			10		2				5		
Разом за змістовим модулем 2		14	18			60		6				38		
Змістовий модуль III. Групові відмінності														
Тема 1. Вікові розрізнення	4	2				6		1				5		
Тема 2. Статова диференціація	12	2	2			8		1	1			6		
Тема 3. Професійна	10	2	2			6						5		

компетентність та життєва успішність												
Тема 4. Соціально-класові та культурні відміни	12	2	2			8			1			6
Разом за змістовим модулем 3	38	8	6			28		2	2			22
Усього годин	90	28	32				90	6	6			
Модуль 2												
ІНДЗ			-	-	9	-			-	-	5	
Усього годин	90	14	16		9	51	90	6	6		8	70

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет та методи диференційної психології	2
2.	Ієрархічна модель індивідуальності людини	2
3.	Диференційно-психологічна характеристика психічних процесів та емоційно-вольової сфери особистості	2
4.	Темперамент – психобіологічна основа особистості	2
5.	Індивідуальний та соціальний характер	2
6.	Теорія та диференційна психодіагностика здібностей	2
7.	Статева диференціація	2
8.	Соціально-класові та культурні відміни	2
	Разом	16

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Історія становлення та розвитку диференційної психології	2	4
2.	Основні поняття, специфіка ДП, зв'язок з іншими науками про людину	1	3

3.	Методи диференційної психології	2	5
4.	Ієрархічна модель індивідуальності людини	2	4
5.	Диференційно-психологічна характеристика психічних процесів та емоційно-вольової сфери особистості	7	8
6.	Психологічна систематика індивідуальних відмінностей	3	4
7.	Темперамент – психобіологічна основа особистості	3	4
8.	Індивідуальний та соціальний характер	3	4
9.	Теорія та диференційна психодіагностика здібностей	5	7
10.	Відхилення від норми: природа та особливості	4	6
11.	Стиль особистості як аспект дослідження ДП	5	5
12.	Вікові розрізнення	2	5
13.	Статева диференціація	2	6
14.	Професійна компетентність та життєва успішність	3	5
15.	Соціально-класові та культурні відміни	4	6
	Разом	48	76

9. Індивідуальні завдання

Мета ІНДЗ – самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студентів і розвиток навичок самостійної роботи.

ІНДЗ, що пропонуються до змістових модулів, розмежовуються за складністю на три рівні:

- Завдання I рівня потребують систематизації, узагальнення або аналізу навчальної інформації (заповнення схеми або таблиці).
- Завдання II рівня орієнтовані на аргументоване висловлення власної точки зору на психологічні явища та події, що базуються на міцному засвоєнні знань з відповідної теми.
- Завдання III рівня передбачають проектування, моделювання психологічних явищ чи процесів на основі міцних теоретичних знань.

9. Методи навчання

Лекція (лекція-бесіда, лекція-дискусія). В ході лекцій за характером логіки пізнання впроваджуються аналітичний, індуктивний та дедуктивний методи. За рівнем самостійної розумової діяльності – проблемний виклад та пошуковий метод. Семінар-доповідь, семінар-дискусія, семінар-диспут. Лекції, розв'язування творчих завдань, складання графічних схем, заповнення таблиць, опрацювання дискусійних питань, конспектування, написання есе, укладання глосарію.

11. Критерії оцінювання

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на мету перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять визначається викладачем, що проводить заняття. Застосовуються наступні види контролю: тестування, виконання контрольних робіт, усне опитування під час занять.

Модульний контроль проводиться наприкінці змістового модулю за рахунок аудиторних занять і має на меті перевірку засвоєння студентом певної сукупності знань та вмінь, що формує цей модуль. Модульний контроль реалізується шляхом узагальнення результатів поточного контролю знань і проведення спеціальних контрольних заходів.

Відпрацювання пропущених лекцій, семінарських занять здійснюється під час консультацій (якщо пропуски без поважних причин – зараховуються без балів). Невиконані з поважних причин тестові завдання виконуються під час консультацій. Результати опрацювання семінарських занять та оцінки поточного контролю (тестові задачі та індивідуальні роботи) реєструються в журналі викладача. Сума набраних балів має складати не менше 60 балів. Це відповідає мінімальній оцінці для отримання заліку (результат E за шкалою ECTS).

12. Засоби оцінювання

Під час вивчення навчальної дисципліни застосовується поточний контроль, за результатами якого (сумі отриманих балів) проставляється залік (за фактом виконаних робіт). Поточний контроль здійснюється у формі контролю систематичності та активності роботи студентів протягом семестру під час вивчення програмного матеріалу дисципліни, зокрема: виступи та виконання тестових завдань на семінарських заняттях, виконання практичних завдань; участь в обговоренні питань з певної теми; відповіді на запитання викладача; підготовка індивідуальних науково-дослідних завдань. Формами поточного контролю є робота зі словниками, підготовки конспектів робіт, відповіді, доклади, тестування та підсумкового контролю - тестові завдання.

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота															Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2							Змістовий модуль 3					
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	Т 14	Т 15		
3	1	4	2	4	2	5	5	5	2	2	2	5	3	5	50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Виконання завдань на семінарських заняттях передбачено в аудиторії, яка обладнана комп'ютерною технікою, в якій є доступ до мережі Інтернет, проектор мультимедійний, екран, дошка настінна маркерна, наочний матеріал, тощо

15. Рекомендовані джерела інформації

1. Анастаси А. Дифференціальна психологія: Індивідуальні та групові відмінності в поведінці / А. Анастаси / Пер. з англ. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 752 с.
2. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь – справочник по психологической диагностике / Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов – СПб.: Питер, 1999. – 528 с.
3. Бурменская Г.В. Типологический подход в возрастной психологии развития (Пробл. онтогенеза индивидуальных различий) / Г.В. Бурменская // Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 3 – 19.
4. Вартанова И.И. К проблеме диагностики мотивации / И.И. Вартанова // Вестник МГУ, 1998.-№ 2. - С. 80–87
5. Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие /Под ред. И.А.Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001.– 708с
6. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – М.: Лантерна Вита, 1995. – 150 с.

7. Егорова М. С. Психология индивидуальных различий / М. С. Егорова – М.: Академия, 1997. – 237 с.
8. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
9. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.
10. Колесников В.Н. Лекции по психологии индивидуальности / В Н Колесников. – М.: Институт психологии РАН, 1996. – 224 с.
11. Либин А.В. Дифференциальная психология: На пересечении европейских, российских и американских традиций / А. В. Либин. – М.: Смысл, 2004. – 527 с.
12. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология / С.К. Нартова-Бочавер. – М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2003. – 280 с.
13. Психология индивидуальных различий. Тексты /Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я.Романова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 320 с.
14. Психология и психоанализ характера. Хрестоматия по психологии и типологии характеров / Ред.-составитель Райгородский Д.Я. – Самара: Издат. Дом „БАХРАХ”, 1997. – 640 с.
15. Психология личности. Тексты /Под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, А.А.Пузыряя.- М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1982.-288с.
16. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология / Е. Ф. Рыбалко. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с.
17. Шапарь В.Б., Тимченко А.В., Швыдченко В.Н. Практическая психология. Инструментарий / В. Б. Шапарь, А. В. Тимченко, В. Н. Швыдченко. – Ростов н/Д: Изд-во „Феникс”, 2002. – 688 с.

Допоміжна

1. Адлер А. Индивидуальная психология // История зарубежной психологии. Тексты / Под ред. П.Я.Гальперина, А.Н.Ждан. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – С. 58 – 72.
2. Ананьев Б.Г. Генетические и структурные взаимосвязи в развитии личности. // В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов / Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Институт практической психологии, 1996.- С. 77 - 84.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2000.– 320 с
4. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн. /Под ред. К.М.Гуревича, В.И.Дубовского. – М.: МГУ, 1982. Кн. 1. – 320с. Кн.2. – 336с.

5. Айсмонтас Б.Б. Общая психология: Тесты / Б. Б. Айсмонтас. – М.: Изд-во ВЛАДОС – ПРЕСС, 2003. – 192 с.
6. Асмолов А.Г. Психология индивидуальности: методологические основы развития личности в историко-эволюционном процессе / А. Г. Асмолов. – М.: Наука. 1986.– 286 с
7. Базылевич Т.Ф. Введение в психологию целостной индивидуальности. – М.: Институт психологии РАН, 1991. – 248 с.
8. Батаршев А.В. Психология индивидуальных различий: От темперамента – к характеру и типологии личности / А.В. Батаршев. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
9. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев, В. В. Столин В.В. – М.: Речь, 2000. – 440с.
10. Вартанова И.И. К проблеме мотивации учебной деятельности / И. И. Вартанова //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 33 – 41.
11. Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия /Под ред. С.В.Жеребкина - Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 991 с.
12. Данилова Н.И. Психофизиология: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 373 с.
13. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
14. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М.: педагогика, 1986. – 256 с.
15. Натаров В.И., Соловьёв А.С. Индивидуально-психологические особенности у студентов-заочников и успешность их обучения // Вопр. психологии. – 1989. - № 5. – С. 93 – 98.
16. Познавательные психические процессы /Сост. и общ. ред. А.Г.Маклакова. – СПб.: Питер, 2001. - 480 с.
17. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: Учебное пособие /Ред.-составитель Д.Я.Райгородский. – Самара: Издат. Дом „БАХРАХ - М”, 2002. – 672 с.
18. Семиченко В.А. Психологія: Темперамент / В. А. Семиченко. – Київ-Полтава: «Форміка», 2001. – 168 с.
19. Семиченко В.А. Психологія особистості / В. А. Семиченко. – К.: Видавець Ешке О.М., 2001. – 427с.
20. Собчик Л.Н. Введение в психологию индивидуальности / Л.Н. Собчик. – М.: ИПП-ИСП, 2000. – 512 с.

21. 100 великих психологов. Автор-составитель Яровицкий В. – М.: Вече, 2004. – 432 с.
22. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 608 с.